

Μετάφραση: Παναγιώτα Κορτέση*

Η καλλιτεχνική εκπαίδευση, εντός και εκτός του σχολείου, έχει πραγματοποιήσει σήμερα μια στροφή. Προηγουμένως, στόχευε μόνο να καλλιεργήσει ορισμένα εξαιρετικά ταλέντα ή ξαφνική εμφάνιση των οποίων – άλλωστε κοινή στις εποχές – βεβαίωνα ταυτόχρονα την μονιμότητα της ιδιοφυΐας και την εγγενή αδυναμία να την προσεγγίσουμε ή ακόμα και να την καταλάβουμε. Στην εποχή μας, ασχολούμενοι με την λαϊκή παιδεία (education populaire) έχουμε ξεπεράσει αυτό το στάδιο. Βρισκόμαστε και οι μεν και οι δε, στην αναζήτηση παιδαγωγικών μεθόδων που μπορούν να αναπτύξουν και να προάγουν καλύτερα τις καλλιτεχνικές δεξιότητες του συνόλου των παιδιών, σ' ένα κανονικό πλαίσιο ενός κοινωνικού περιβάλλοντος και ενός σχολείου όπου μπορούμε να προβλέψουμε, να κατευθύνουμε και να προετοιμάσουμε την εξέλιξη.

Σε αυτό το ζωτικής σημασίας συνδυασμό, όπου κανένα μάθημα δεν μπορεί να απομονωθεί από το σύνολο του εκπαιδευτικού προβλήματος, πρέπει να μελετήσουμε σε ποιο βαθμό η επιθυμητή καλλιτεχνική κουλτούρα μπορεί να βοηθήσει στην ανάπτυξη και ωρίμανση άλλων ικανοτήτων που θα συμβάλουν στο μέγιστο στη διαμόρφωση του παιδιού, του ανθρώπου που αύριο θα αντιμετωπίσει αριστοτεχνικά τις επιτακτικές δυσκολίες του σύγχρονου πολιτισμού. Αυτή η έρευνα και η μελέτη είναι περισσότερο απαραίτητη από το σχέδιο και τη ζωγραφική, η οποία παραμένει συχνά ακόμα δραστηριότητα πολυτέλειας που η αξία της δεν αμφισβητείται, αλλά δεν πρέπει να θίγει τις σχολικές τεχνικές που θεωρούνται ουσιώδεις.

Δεχόμαστε πράγματι ότι τα παιδιά των μικρών τάξεων «ζωγραφίζουν απρόσεκτα» και θαυμάζουμε τις επιτυχίες τους όπως τους πύργους στην άμμο που βρίσκονται στην παραλία και το κύμα θα διαλύσει – αιώνια επανάληψη – χωρίς άλλο αναμενόμενο παρά τον ενθουσιασμό της στιγμής. Κι όπως όταν συγκινούμαστε από το γουργούρισμα του παιδιού μέσα από την κούνια του, πριν οι απαιτήσεις της ζωής εξασθενήσουν αυτόν τον ενθουσιασμό και την ελπίδα. Αυτή η ανάπτυξη, της οποίας οι δικές μας εκθέσεις των σχεδίων των παιδιών είναι μια συγκινητική μαρτυρία, δεν θα εξαφανιστεί με τις απαιτήσεις του σχολείου; Δεν θα είναι μια λάμψη χωρίς διάρκεια; Ή θα φτάσουμε αντιθέτως να δημιουργήσουμε μια σταθερή βάση εκκίνησης μιας εκπαίδευσης με συγκινητικό πεπρωμένο; Θέλουμε να πούμε δηλαδή, έργα ελεύθερης έκφρασης και διαίσθησης μπορούν να καλλιεργηθούν στις τάξεις της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και να εγγραφούν στο κανονικό πλαίσιο των μεθόδων μας; Και θα μας επιτρέψουν την απαραίτητη πρόοδο που θα πρέπει να οδηγήσει τους μαθητές μας στην παραγωγή συνειδητών και ώριμων έργων;

Η φαντασία των πρώτων πραγματοποιήσεων αποτελεί μια πιθανή πορεία για την απόκτηση μεθόδων; Ή θα πρέπει, σε μια ορισμένη στιγμή, να εγκαταλείψουμε τα παιχνίδια μας που θεωρούνται άσκοπα για να αντιμετωπίσουμε τα άγονα και απογοητευτικά της ζωής καθήκοντα; Υπάρχει, τελικά, κάποια μέθοδος καλλιτεχνικής εκπαίδευσης που βασίζεται στην ελεύθερη έκφραση του παιδιού; Για να απαντήσουμε σε αυτό το σοβαρό θέμα θα παραθέσουμε εδώ την εμπειρία και την μαρτυρία μας. Δεν αγνοούμε ότι η άποψη των εκπαιδευτικών και των γονέων παραμένει ακόμη γενική και τυπική. Ανεξάρτητα της εγγενούς αξίας των έργων που δημιουργούνται από την ανάγκη του παιδιού να εκφραστεί σε μια γλώσσα συγκεκριμένη και που αναγνωρίζει τις λεπτές αποχρώσεις είναι παρά ταύτα πεπεισμένοι ότι σε μια στιγμή, μεταξύ επτά και δώδεκα χρονών πρέπει να εγκαταλείψει την «βασιλική» οδό (voie royale) για τον σχολαστικισμό. Και η εμπειρία φαίνεται να δικαιώνει τους σκεπτικούς. Στις τάξεις που ονομάζουμε παραδοσιακές, διαπιστώνεται πράγματι ότι τα παιδιά δεν έχουν καλλιτεχνική ποιότητα, δεν γνωρίζουν, εκτός από σπάνιες εξαιρέσεις, ούτε να σχεδιάζουν, ούτε να ζωγραφίζουν. Δεν έχουν ιδέες, γεγονός που αναγκάζει τους εκπαιδευτικούς να τους επιβάλλουν τεχνικές έννοιες με την κλασική διαδικασία των εργασιών και των μαθημάτων. Διαπιστώνεται επιπλέον ότι τα παιδιά που στο νηπιαγωγείο ή στον παιδικό σταθμό, σε προπαρασκευαστικά ή βασικά μαθήματα, διαμορφώνονται από μια συναρπαστική πρακτική του μοντέρνου σχολείου, αλλάζουν καθώς διασχίζουν τις βαθμίδες του σχολείου, σαν να δημιουργείται σε αυτό το στάδιο μια οργανική επανάσταση που αλλάζει την διαδικασία της σκέψης και της ζωής, σαν το αίμα να μην κυλάει με την ίδια δύναμη προς την ίδια κατεύθυνση

και σαν να παράγεται στον τομέα της καλλιτεχνικής κουλτούρας, μια ριζική ροή που συγκρίνεται εύκολα με βαθιές επιδράσεις της εφηβείας. Ποια εξήγηση δίνετε σε αυτά τα ευρήματα; Ποια μέθοδος προτείνετε για να αποφευχθεί το περίφημο χάσμα που φαίνεται να έρχεται σε αντίθεση με τα συνήθη δεδομένα της δημιουργίας (formation) και της ζωής;

Σε αυτήν την αναθεώρηση θα επικεντρωθούμε.

Υπάρχει, στην αρχή όλων των σύγχρονων ψυχολογικών και παιδαγωγικών συστημάτων, μια αντίληψη που κρίνουμε λανθασμένη στην διαδικασία εκπαίδευσης των ατόμων και της απόκτησης γνώσεων και ουσιαστών μηχανισμών στη ζωή. Παρά τις διδαχές όλων των σοφών και τα παρωχημένα ή σύγχρονα θεωρητικά επιστημονικά πορίσματα, το σχολείο σε όλες τις βαθμίδες παραμένει πεπεισμένο ότι καμία κουλτούρα δεν επιτυγχάνεται χωρίς την υποτιθέμενη μεθοδική εκμάθηση κανόνων και νόμων που είναι δομικά στοιχεία κι ο σκελετός που αρκεί για να δώσουμε πνοή. Και οι πρακτικές αυτής της κουλτούρας είναι η απομνημόνευση, οι γραπτές εργασίες και τα μαθήματα με στοιχεία επιβολής κυρώσεων που αποτελούν τα μέσα (instruments). Εκεί, εντοπίζεται το μεγάλο λάθος που δύσκολα ξεπερνιέται, που νομιμοποιεί τις λανθασμένες μεθόδους του σχολαστικισμού. Η κοινή λογική και η εμπειρία λένε αντίθετα ότι καμία κατάκτηση δεν πραγματοποιείται με διανοητική εξήγηση και με επιστροφή σε κανόνες και νόμους, αλλά μονάχα με την γενική και παγκόσμια πειραματική διαδικασία δοκιμής του σωστού και λάθους (tatonnement experimental) που είναι στη βάση, μέχρι σήμερα, της εκμάθησης της γλώσσας και του βαδίσματος. Όταν το άτομο που δεν έχει χάσει την υπόστασή του με συμπληρωματικές τεχνικές βρίσκεται αντιμέτωπο με μία δυσκολία, δεν θα προσφύγει ποτέ σε θεωρητικές γνώσεις που του έχουμε διδάξει για να την επιλύσει. Ενεργεί αρχικά στην τύχη, ή αποφασίζει σύμφωνα με την ευκαιρία που του προσφέρεται ή την κατεύθυνση που επιτρέπει τη ελπίδα της επιτυχίας. Γιατί έχει την ανάγκη να πετύχει. Η αποτυχία είναι καταστροφική και αποδιοργανωτική. Είναι η αρρώστια, η ταλαιπωρία και ο θάνατος. Και το άτομο θέλει να ζήσει. Εάν η προσπάθεια αποτύχει, είναι σαν ένα μονοπάτι που κλείνει, ο φραγμός του οποίου θα είναι περισσότερο ή λιγότερο τραυματικός. Θα τείνει να μην αρχίσει εκ νέου την εμπειρία. Είναι μια μπλοκαρισμένη οδός που θα είναι να δύσκολο να ξεμπλοκαριστεί, εάν απαιτηθεί στη μετέπειτα ζωή. Αλλά αν η προσπάθεια πετύχει, είναι σημάδι ότι μεγαλώνει, όπου θα έχει την τάση να δεσμεύεται στις επακόλουθες προσπάθειες, βάσει του νόμου οικονομίας της προσπάθειας που έχουν αναδείξει συχνά οι ψυχολόγοι. Η διαδικασία θα διαφοροποιείται, αλλά σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσής μας, σε όλα τα στοιχεία της βραδείας ανάπτυξης της κουλτούρας μας, παραμένει ο επιθυμητός μηχανισμός όπως ο μίτος της Αριάδνης της δικής μας καινούργιας ψυχολογίας και της παιδαγωγικής πρακτικής.

Αυτό δεν σημαίνει βεβαίως ότι όλες οι κατακτήσεις θα είναι αποκλειστικά καρπός μιας πειραματικής μεθόδου δοκιμής του σωστού και του λάθους. Σε ένα ορισμένο στάδιο, το άτομο ιδιοποιείται με μίμηση, παρατήρηση ή ανάγνωση (lecture) την εμπειρία των άλλων, την παρούσα και την παρελθούσα εμπειρία των γενεών. Αλλά αυτή η οικειοποίηση γίνεται στην βάση και υπό το πρίσμα της προσωπικής εμπειρίας που συνεχίζει να προσανατολίζει τον ψηλαφισμό. Ο πειραματικός ψηλαφισμός (tatonnement experimental) διαφοροποιείται και επιταχύνεται, χωρίς να χάνει γι' αυτό τις ιδιότητες που θα ονομάζαμε βιολογικές. Γι' αυτό μέσα από τον πειραματικό ψηλαφισμό και όχι τα σχολαστικά μαθήματα όλα τα παιδιά όλων των εποχών και των περιοχών μαθαίνουν σε τέλειο βαθμό την πρακτική του βαδίσματος και την εκμάθηση της μητρικής τους γλώσσας.

Το παιδί προφέρει μια μέρα κάποιους ήχους που δεν αποτελούν στην αρχή παρά μια τυχαία κραυγή περισσότερο ή λιγότερο εκφραστική. Στην εμπειρία, ορισμένοι από αυτούς τους ήχους αποκτούν εκ των υστέρων μια αιτιολόγηση και μια σχεσιακή αξία. Είναι μια πειραματική επιτυχία. Το παιδί λοιπόν τις επαναλαμβάνει έως ότου τις εισάγει στον αυτοματισμό της ζωής του. Άλλες εμπειρίες και άλλες επιτυχίες εμπλουτίζουν την πρώτη γλώσσα που θα αντιμετωπίσει το παιδί, πειραματικά ακόμα, με την εμπειρία των άλλων. Καινούργιες λέξεις γεννιούνται και καθίστανται σαφείς ώστε και αυτές να αυτοματοποιηθούν.

Κανένα μάθημα, κανένας κανόνας δεν παρεμβαίνουν ποτέ σε αυτή την εκμάθηση. Τα τυχαία λάθη ορισμένων ενηλίκων πάντα ξεπερνιούνται και διορθώνονται από τις πειραματικές κατακτήσεις της ζωής. Τα αποτελέσματα είναι τελειότερα από ό,τι οποιαδήποτε άλλη μέθοδο έχει καταφέρει μέχρι σήμερα – εκτός από σοβαρή σωματική ανεπάρκεια – τα παιδιά μαθαίνουν να μιλούν την γλώσσα των γονιών τους, όπως το πτηνό μαθαίνει να τραγουδά το τραγούδι των πτηνών. Επιπλέον: θα μπορούσαμε, με αμέτρητα παραδείγματα, να αποδείξουμε ότι οι πιο ευαίσθητοι συνομιλητές, οι πιο εύγλωττοι ομιλητές δεν έχουν αποκτήσει το ταλέντο τους με σχολαστικές μεθόδους αλλά με την κυρίαρχη διαδικασία του πειραματικού ψηλαφισμού. Δεν είναι λοιπόν οι κανόνες και οι νόμοι εντελώς άχρηστοι;

Είναι ένα αποτέλεσμα και όχι ένα σημείο εκκίνησης. Δεν παρεμβαίνουν, άλλωστε με κάποια χρησιμότητα όταν το άτομο αυτοματοποιεί λεκτικά την πρακτική της γλώσσας του. Πριν από αυτό, η πράξη του να θέσει ασυνήθιστα (anormalement) την προφορά σε κανόνες χωρίς πειραματική βάση, ελλοχεύει τον κίνδυνο να μπερδέψει την διαδικασία του ψηλαφισμού και να στρεβλώσει με έναν ανεπανόρθωτο τρόπο όλο τον μηχανισμό απόκτησης. Μας λένε συχνά ότι αυτό που ισχύει για την γλώσσα δεν ισχύει κατ' ανάγκη και για τους άλλους κλάδους. Αλλά γιατί μια διαδικασία που πετυχαίνει εκατό τοις εκατό σε μια από τις κατακτήσεις τις πιο ευαίσθητες δεν είναι έγκυρη για τις άλλες κατακτήσεις; Η διαδικασία είναι γενική: ισχύει ο ίδιος κανόνας μάθησης του βαδίσματος όπου δεν παρεμβαίνει κανενός είδους μάθημα κι είναι στην βάση όλων των πράξεων της καθημερινής ζωής, της μουσικής, του τραγουδιού, του σχεδίου, της ζωγραφικής και όλων των τεχνών εν γένει.

Τι είναι αυτή η μέθοδος;

Από την πιο νεαρή ηλικία, από 2-3 ετών, αφήνουμε το παιδί να σχεδιάσει ελεύθερα. Θα δούμε το μολύβι του να κινείται αρχικά τυχαία πάνω στο χαρτί. Τότε θα προκύψει μια ομοιότητα, θα γεννηθεί μια επιτυχία, που το παιδί θα επαναλάβει μέχρι να την αυτοματοποιήσει. Άλλες προσπάθειες θα ακολουθήσουν, άλλες επιτυχίες θα εμφανιστούν, οι προσπάθειες που απέτυχαν αυτόματα θα εγκαταλειφθούν. *Διευκρινίζουμε ότι δεν είναι η διαδικασία προσπάθειας και λάθους που έχουν κάποιοι ψυχολόγοι.* Οι κινήσεις του παιδιού δεν είναι καθόλου άσκοπες. Ακολουθούν πειραματικά σημάδια. Έχουν σκοπό, καρπός μερικές φορές μιας αρχής της διαισθητικής και ατομικής εκτίμησης, ως επί το πλείστον των σχέσεων που γεννιούνται με το περιβάλλον στο οποίο ένα δυνατό συναίσθημα το σπρώχνει να ενσωματωθεί. Αυτή η ολοκλήρωση είναι που το εμπνέει ή εκείνοι από τους συμμαθητές του που έχουν κατακτήσει ήδη μια αξιοζήλευτη γνώση. Έρχεται φυσικά σε αρμονία με πετυχημένες πράξεις από άλλους, όπως θα προσπαθήσει να έρθει σε αρμονία με ένα όμορφο τοπίο, ένα συγκινητικό αντικείμενο ή αριστουργήματα ενηλίκων. Ωστόσο – κι αυτό είναι ουσιώδες – το παιδί δεν αντιγράφει. Δεν προσλαμβάνει την εμπειρία των άλλων για να την παραθέσει στην δική του. Ιδιοποιείται αυτή την εμπειρία, την υιοθετεί, την συνενώνει και την ενσωματώνει στην δική του διαδικασία εργασίας και ζωής μέχρι να της αποδώσει μια πρωτότυπη προσωπικότητα. Με τον τρόπο αυτό στα σχολεία όπου δουλεύουν σύμφωνα με τις μεθόδους μας έχει καθιερωθεί ένα είδος σχολείου όπως στην ζωή, μια προφορά στην γλώσσα και ιδιαίτερες τάσεις πνεύματος και ζωής. Εκεί παράγεται ότι παράγεται ομοίως για την γλώσσα, που υποβάλλεται πάντα σε έναν επιτονισμό ανεξίτηλο, χαρακτηριστικό της διαλέκτου. Κάθε μαθητής οικοδομεί την ιδιαιτερότητά του και δραστηριοποιεί την επιτυχία του σε ένα πλαίσιο οικογενειακής ομοιότητας που δεν αποτελεί περιορισμός, αλλά απλώς ένα στοιχείο ατμόσφαιρας και κλίματος.

Δεν υπάρχει μάθημα, αλλά θεμελιώδης εμπλουτισμός.

Με την διαδικασία αυτή, χωρίς προκαθορισμένο κανόνα, χωρίς αντιγραφή μοντέλων, χωρίς καμία εξωτερική εξήγηση, το παιδί κατακτά πειραματικά την γνώση του σχεδίου και του χρώματος, όπως κατακτά την γλώσσα. Από αυτή την στιγμή, μπορεί να περπατήσει και δεν υπάρχουν εξηγήσεις που μπορούμε να του δώσουμε που θα τροποποιήσουν τον τρόπο που περπατάει. Μπορεί να μιλήσει και θα πρέπει μόνο να τελειοποιήσει την τέχνη του. Μπορεί να σχεδιάσει και να ζωγραφίσει και θα είναι ικανός να αντιμετωπίσει πειραματικά τις δυσκολίες στις οποίες θα κυριαρχήσει με τις ίδιες μεθόδους εμπλουτισμού. Αλλά το άτομο, θα μας πουν, δεν θα μείνει ως εκ τούτου σε ένα παιδικό στάδιο και δεν θα κλειστεί για το μέλλον στην απαραίτητη πρόοδο που επιτρέπει μια μεθοδική μύηση που έχει γίνει καλά κατανοητή; Έχουμε δείξει το πρώτο στάδιο της μεθόδου. Τώρα μένει να εξετάσουμε μια άλλη άποψη δύο προσεγγίσεων στην εκπαίδευση, την δική μας και αυτή των μεθόδων που ονομάζουμε παραδοσιακές.

Εάν, την στιγμή που το παιδί στηρίζεται στην δοκιμή και στο λάθος για να αποκτήσει την γνώση της γλώσσας, σταματήσουμε συστηματικά και με έναν αυταρχικό τρόπο την πολύπλοκη προσπάθειά του για να τον διδάξουμε τον συλλαβισμό και την ανάγνωση λέξεων έξω από την προσωπικότητά και την σκέψη του, θα προέκυπτε μια αταξία και μια ανισορροπία που θα επιβράδυναν ασφαλώς την εξέλιξή του, με τρόπο ανεπανόρθωτο. Εάν στο παιδί που ξεκινάει να σχεδιάζει και να ζωγραφίζει έργα πρωτότυπα και συγκινητικά, του πούμε ότι: «Η μέθοδος που ξεκινάς δεν είναι σωστή. Δεν θα πρέπει να πηγαίνεις τόσο στην τύχη με τις ιδιοτροπίες της ζωής σου. Πρέπει να κατασταλάξεις σε μια μέθοδο. Θα απομονώσουμε για σένα, προκειμένου να διαβαθμίσεις την προσέγγιση, τις δυσκολίες που εσύ θα προσέγγιζες απερίσκεπτα στην περίπλοκη ολότητα τους. Θα σου μάθουμε να συνδυάζεις τα συστατικά μέρη για να καταφέρεις να συναρμολογείς ξανά τους μηχανισμούς, όπως ο έμπειρος μηχανικός συναρμολογεί ξανά τα μέρη ενός ποδηλάτου. Θα σχεδιάζεις ίσιες γραμμές, μετά διακεκομμένες ή στρογγυλές. Θα αντιγράφεις λουλούδια και δέντρα. Θα σου πούμε τα μυστικά των προοπτικών και των σκιών στο σχέδιο βλέποντας ένα μύλο του καφέ ή το καπέλο του διευθυντή.» Τότε, όλη η εκπαιδευτική διαδικασία θα επαγόταν σε μια ψευδοεπιστήμη: «θα τραγουδούσες πιο καλά, αλλά δεν ξέρεις τις νότες... θα πρέπει να καλύψεις αυτή την διαφορά. Θα ξέρεις να λύσεις τα προβλήματα με μεθόδους της κοινής λογικής γεννημένα από την δικιά σου εμπειρία, αλλά θα πρέπει να μάθεις να αιτιολογείς τη λύση. Θα πρέπει να γνωρίζεις τους κανόνες γραμματικής και γλωσσολογίας.»

Πρόκειται, στην αρχή της σχολικής ζωής για μια αναταραχή των προτύπων της μάθησης των παιδιών. Γι' αυτό πρέπει να προσδιορίσουμε το χάσμα για το οποίο μιλάνε συχνά οι ψυχολόγοι. Ότι είχε κατακτήσει τόσο καλά μέχρι εκείνη τη μέρα για τη δόμηση της ζωής γίνεται μηδαμινό και ανεπιθύμητο. Μια πραγματική αποδιοργάνωση που διαταράσσει και αποσταθεροποιεί την συμπεριφορά των παιδιών που δεν συνδέουν πια τα δεδομένα της σχολικής νοημοσύνης με τις απαιτήσεις της δικής τους ζωής. Όλη η επακόλουθη σχολική συμπεριφορά πρόκειται να επηρεαστεί: το παιδί δεν αναγνωρίζει πια τον εαυτό του σε έναν καινούργιο κόσμο που δεν είναι στα μέτρα του και για τον οποίο δεν διακρίνει πια καμία πρόοδο, κανένα σκοπό. Ο μόνος πόρος που τον συγκρατεί από το να βουλιάξει αποτελεί η μίμηση των ιδεών και των κινήσεων των άλλων. Αυτή η διαταραχή της συμπεριφοράς, διαταραχή ως απόδειξη ενάντια στον σχολαστικισμό είναι, δυστυχώς, μια εμπειρική πραγματικότητα που αρκεί να επισημανθεί για να καταγγείλουμε την βαρύτητα και τις συνέπειες.

Ένα παιδί έξι ετών χειρίζεται το μολύβι και τα χρώματα με μια εκπληκτική επιδεξιότητα. Κάθε γραμμή έχει για αυτόν ένα σίγουρο και οριστικό νόημα, κάθε πινελιά εντάσσεται αριστοτεχνικά σε ένα εποικοδομητικό έργο. Το σχέδιο και η ζωγραφιά αποτελούν γι' αυτό φυσικές (naturelles) και συναρπαστικές δραστηριότητες, όπως το βάδισμα και η γλώσσα, το τραγούδι και ο χορός. Εξελίσσεται με ασφάλεια. Οδηγείστε αυτό το παιδί σε ένα από

τα νηπιαγωγεία ή τους παιδικούς σταθμούς όπως εξακολουθούμε να τα γνωρίζουμε, όπου η πρακτική τους είναι τα «σταυρωμένα χέρια», η αντιγραφή του μοντέλου και η υπακοή σε αυταρχικές διαταγές με μία στρεβλή τεχνική βελτίωσης: σφραγίδες από καουτσούκ, αυτή η σύγχρονη καταστροφή. Ο δάσκαλος κυκλοφορεί στις τάξεις και, με μια σφραγίδα, τυπώνει στο τετράδιο ένα λουλούδι ή μια μπανάνα. Και το παιδί θα περάσει ένα μέρος του πρωινού του να χρωματίσει το λουλούδι ή την μπανάνα. Στην συνέχεια θα ακολουθήσει το μισοφέγγαρο, το τετράγωνο ή το τρίγωνο.

Σε μερικές μέρες, το ξόρκι της δημιουργίας σπάει, το κομμένο καλώδιο που συνδεόταν η τεχνική με την ζωή. Ένα φράγμα από συρματοπλέγματα θα απαγορεύσει την «βασιλική» οδό στην οποία το παιδί περπατούσε χωρίς φόβο, στην επιτυχία από τις κατακτήσεις. Κι αυτό που είναι σοβαρό, είναι ότι αυτό το πραξικόπημα ενάντια στον φυσικό του προορισμό του προκαλεί μια θανάσιμη αμφιβολία. Πείθεται λίγο – λίγο ότι ακολούθησε τον λάθος δρόμο και αναζητεί μάταια μέσα στην ομίχλη μια αποφασιστική διακλάδωση, τα μονοπάτια που στο εξής θα ακολουθήσει. Όποιες κι αν είναι οι επακόλουθες αποτυχίες, κινδυνεύει να μην μπορεί πλέον να κάνει ένα βήμα προς τα πίσω για να ξαναβρεί τα αρχικά θεμέλια μιας αρμονικής ανόδου. Αυτό που μπορούμε να κάνουμε είναι να του προτείνουμε παρόδους.

Πρέπει να δούμε σε αυτό το σφάλμα προσανατολισμού την πραγματική αιτία των αυξανόμενων ελλείψεων των παιδιών που αντιμετωπίζουν ακαδημαϊκές δυσκολίες. Οι μαθητές που δεν προσαρμόζονται είναι αποπροσανατολισμένοι και αποδυναμωμένοι. Δεν θέλουν ούτε να αναζητήσουν ούτε να δημιουργήσουν. Η περιέργεια τους εξασθενεί μέχρι να σβήσει οριστικά. Είναι όπως εκείνα τα παιδιά των οποίων η κακή διατροφή εκλαμβάνεται ως αποστροφή προς το φαγητό και πρέπει να δίνουμε την τροφή με δυσκολία, κουταλιά – κουταλιά. Η έλλειψη όρεξης μπορεί να οδηγήσει μέχρι και στην ανορεξία. Οι μαθητές μας είναι όσο ποτέ άλλοτε θύματα κάποιου είδους πνευματικής ανορεξίας και η δύναμη βρίσκεται στους εκπαιδευτικούς που εμπλέκονται σε αυτό το αδιέξοδο να αναζητήσουν τους τρόπους και τις διαδικασίες -ακόμα και αναγκαστικά με διασωλήνωση – που θα αποτρέψουν τον ασθενή να πεθάνει από την πείνα. Στα τρέχοντα δεδομένα ενός σχολείου που δεν είναι βασισμένο στην ζωή, οι φυσικές διαδικασίες είναι αναμφίβολα ελαττωματικές. Οι σχολαστικές λύσεις μπορεί να είναι δυνατές μόνο σε ένα σχολαστικό περιβάλλον. Θα καταδείξουμε την ματαιοδοξία τους και το κακό που προκαλούν τροποποιώντας το εμποτισμένο περιβάλλον εφεξής με ελεύθερη και δημιουργική δραστηριότητα, επιθυμία για εργασία, ανάγκη εμπλουτισμού και γνώσης, ζωής. Σε αυτό το περιβάλλον, όπως στα διάφορα γεγονότα της παιδικής ανάπτυξης, το άτομο δεν σταματά ποτέ στα μισά του δρόμου, εκτός εάν σοβαρά φυσιολογικά ελαττώματα διαταράσσουν σημαντικά την ανάπτυξη του. Στο δρόμο προς την ανάπτυξη, το παιδί δεν γνωρίζει κανένα σημείο στάσης που δεν προσπαθεί να ξεπεράσει. Δεν έχουμε δει ποτέ παιδί να σταματάει απότομα να μιλάει, αυτό που είναι ο θάνατος ή ένα επικίνδυνο βήμα προς τον θάνατο. Δεν έχουμε δει ποτέ παιδί να σταματάει να περπατάει για να ξαναγυρίσει στο μπουσουλήμα. Στην διαδικασία της μεθόδου της δοκιμής του σωστού και του λάθους, δημιουργούμε ένα συνολικό πλαίσιο γι' αυτό το καθολικό χαρακτηριστικό της ζωής που τείνει να ξεπεραστεί και να μεγεθυνθεί.

Το παιδί έχει συνειδητοποιήσει με κόπο, αλλά με έναν αδιάκοπο ενθουσιασμό, τις πρώτες του εμπειρίες. Τις εξέλιξε και τις περιέπλεξε προσαρμόζοντάς τις στις ζωτικές του ανάγκες αντλώντας έμπνευση από τα πλούτη του περιβάλλοντος. Θα συνεχίσει και θα αναπτύξει την κουλτούρα του με την ίδια τεχνική. Αλλά, σε αυτό το στάδιο, δεν θα συνεχίσει να μιμείται τους πιο έξυπνους συμμαθητές του. Θα θελήσει να ψάξει και να ενημερωθεί στα βιβλία, στα μουσεία, σε εκθέσεις όπου θα πάρει το χυμό με τον οποίο θα φτιάξει το μέλι του.

Δεν πρέπει να ελπίζουμε ότι μια φυσική μέθοδος σχεδίου και ζωγραφικής είναι σε θέση να ανθίσει μια μέρα σε μια ατμόσφαιρα παραδοσιακού σχολείου, όταν επικρατεί το σύστημα των εργασιών (devoirs) και μαθημάτων με τις κυρώσεις που προβλέπονται. Με την σχολαστική μέθοδο, το παιδί συνηθίζει, στην μουσική, στη γλώσσα, στη φυσική και στους υπολογισμούς να περιμένει την διαταγή και την εξωτερική σκέψη. Δεν εξασκεί πλέον ούτε την πρωτοβουλία του, ούτε την δική του σκέψη. Υποβάλλεται και ακολουθεί. Η λειτουργία της δημιουργίας και της ζωής έχει παραλύσει και εκμηδενιστεί. Το άτομο μπορεί να παράγει πραγματικά έργα τεχνικά άψογα. Αλλά αυτά τα έργα δεν έχουν ψυχή. Και χωρίς ψυχή να διαπνέει την τεχνική, δεν υπάρχει πλέον τέχνη και δεν υπάρχει κουλτούρα. Αυτό το σχολείο που καταγγέλλουμε και προσπαθούμε να αναδιαμορφώσουμε για να του δώσουμε αποδοτικότητα και πάθος έχει, ως υπέρτατη πηγή, να επαινέσουμε τις εκπληκτικές επιτυχίες των υποβιβασμένων και των μη φυσιολογικών για τους οποίους δεν έχει καμία διέξοδο. Όπως η κοινωνία δίνει ως παράδειγμα, όταν πεθάνουν, τους ποιητές και τους καταραμένους καλλιτέχνες που δεν μπόρεσε να αλυσοδέσει. Δεν θέλουμε η τέχνη να είναι σαν ένα προνόμιο καταραμένων παιδιών στην παράνομη αναζήτηση των ονείρων τους. Αυτή είναι όλη η παιδική ηλικία και η εφηβεία του αιώνα μας που πρέπει, με την διαίσθηση και την επιστήμη μας, να αυξήσουμε τον πειραματικό ψηλαφισμό προς την κουλτούρα και την τέχνη, αυτές τις σημαντικές ιδιότητες του ανθρώπου στην αναζήτηση του πεπρωμένου του σε μια κοινωνία που θα διασφαλίσει τις ιδανικές αρετές της ελευθερίας, της ισότητας, της αδελφοσύνης και της ειρήνης. Υπάρχουν λουλούδια που δεν γεννιούνται παρά μόνο σε ένα συγκεκριμένο κλίμα, σε μία ατμόσφαιρα που είναι συγκεκριμένη, σε ένα υψόμετρο ζωτικής σημασίας για αυτά.

Το σχέδιο είναι ένα από αυτά τα λουλούδια.

Έχουμε προσπαθήσει μέχρι σήμερα να εγκλιματίσουμε το σχέδιο του παιδιού από την γέννησή του στα πρότυπα του σχολείου: δεν έχουμε ποτέ καταφέρει να το μπασταρδέψουμε και να το σκοτώσουμε. Έπρεπε να αποδράσει κρυφά από την ενήλικο έλεγχο για να δοθεί, στους τοίχους και στις πόρτες, ή σε ασυνήθιστα

σημειωματάρια, μια ιδέα του τι θα γινόταν μια μέρα, έως ότου οι εκπαιδευτικοί αντιλαμβάνονταν επιτέλους τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την άνθησή του. Έχουμε επιτρέψει και πραγματοποιήσει αυτή την άνθηση με τις τεχνικές της ελεύθερης έκφρασης και το ισχυρό κίνητρο μιας παιδαγωγικής τολμηρά επικεντρωμένης στην συνεργασία εντός της ζωντανής κοινωνικής κοινότητας. Και σε αυτό το νέο κλίμα, το σχέδιο έλαβε φυσικά την θέση του, θα μπορούσε να είναι η πρώτη με όλες τις βαθιές ικανοποιήσεις που μας φέρνει, με τις χαρές που μας παρέχει, με την μόνιμη ευκαιρία που μας προσφέρει να εκφράσουμε με έναν λεπτό και εκπληκτικό τρόπο την εξημμένη και μυστηριώδη ανθρωπότητα που το παιδί μένει να εμβαθύνει.

Αυτή είναι η μελέτη του ζωντανού σχεδίου, έκφραση μιας προσωπικότητας που αγωνίζεται με την ζωή, που έχουμε αναλάβει. Θα διαφέρει απαραίτητα, στην διαδικασία και στα συμπεράσματά της, από παρόμοιες εργασίες που έχουν γίνει κλασικές, αλλά εμείς πιστεύουμε σήμερα ξεπερασμένες από τα αυθόρμητα επιτεύγματα που πραγματοποιήθηκαν από ένα πλήθος παιδιών εντός του Μοντέρνου Σχολείου μας. Οι ψυχολόγοι και οι παιδαγωγοί δεν μπόρεσαν, πράγματι να εξετάσουν μέχρι σήμερα αυτό που υπήρχε: το σχολικό σχέδιο ή, στις καλύτερες συγκυρίες, το σχέδιο ως μια τυχαία διαφυγή από μια ατμόσφαιρα που του ήταν καταστροφική. Η μελέτη του ελεύθερου σχεδίου των παιδιών ανέλαβε πρώτη την ανάπτυξη και την άνθηση της παιδικής έκφρασης. Η εργασία μας είναι, με αυτή την έννοια, συγχρόνως αποτέλεσμα και αρχή στην αυγή μιας καινούργιας κατανόησης της ζωής και της κουλτούρας των παιδιών μας. Το λιγότερο που μπορούμε να κάνουμε, πράγματι, είναι να βεβαιώσουμε μόνο την δυσκολία της άνθησης του σχεδίου στο σχολικό κλίμα. Πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι το ελεύθερο σχέδιο αποτελούσε πάντα, και συνεχίζει να αποτελεί, πολύ συχνά, τον εχθρό του παιδαγωγού που το αντιμετωπίζει ως επιβλαβές και επικίνδυνο, καθώς δεν παράγεται και δεν αναπτύσσεται σύμφωνα με τους παραδοσιακούς κανόνες.

Έχουμε αποδείξει, με την δική μας φυσική μέθοδο ανάγνωσης, ότι γράφοντας το παιδί μαθαίνει να διαβάζει και να γράφει. Τώρα, αποδεικνύουμε, με την φυσική μέθοδο του σχεδίου, ότι σχεδιάζοντας το παιδί μαθαίνει να σχεδιάζει. Επιπλέον, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι θέλει και γνωρίζει να σχεδιάζει, και η φλόγα δεν σβήνει πρόωρα. Η φλόγα σβήνει, εάν, αντί να βοηθήσουμε το παιδί να επιτύχει, το αποθαρρύνουμε εκ των προτέρων, με μια αφύσικη και απάνθρωπη ανησυχία, δίνοντας, στην πρακτική του σχεδίου, στην μαθημένη και νεκρή μορφή, ένα περιεχόμενο ζωντανό και δυναμικό.

Δεν μιλάμε στο σχολείο όπως στην οικογένεια και στο δρόμο.

Ένα παραδοσιακό κείμενο διατηρεί πάντα το ψεύτικο και συμβατικό χαρακτήρα του με φόρτο εργασίας (de pensum) για πιστοποιητικό σπουδών. Και το διακρίνουμε αμέσως, από το ασθενικό δισταγμό του παιδιού μπροστά στην λευκή σελίδα, από την ξηρασία των γραφημάτων που στερούνται ζωής, ότι το σχολείο έχει περάσει από εκεί κι όλα αυτά που πρέπει να επαναληφθούν αν θέλουμε να ξαναδώσουμε στο παιδικό σχέδιο βάθος και δυναμισμό. Το παιδί γράφει όπως μιλάει, με την ίδια αποφασιστικότητα και ασφάλεια. Με τις μεθόδους μας, σχεδιάζει ομοίως με μία εκπληκτική τόλμη, πρωτοτυπία και αποφασιστικότητα. Τα έργα του είναι λοιπόν, η έκφραση της ζωής και της προσωπικότητας του, αξίες που θεωρούνται σημαντικά σημάδια μιας επιστήμης που εξακολουθεί να οικοδομείται. Όπως προκύπτει από τις εκτιμήσεις πριν την παιδαγωγική ανατροπή που έχουμε επιχειρήσει στην σχολική διαδικασία και εκτός κάποιων εξαιρετικών επιτευγμάτων, το παιδί, παγιδευμένο στο βαρύ παραδοσιακό σύστημα, δεν εκφραζόταν ούτε με την γραφή ούτε με το σχέδιο και ως εκ τούτου, ψυχολόγοι και παιδαγωγοί δεν διέθεταν αληθινά κείμενα για να μελετήσουν και να ερμηνεύσουν. Για να επιστρέψουμε στην οικεία μας σύγκριση, λέμε ότι θα μπορούσαν να συζητήσουν για την συμπεριφορά του πουλιού που είναι κλεισμένο στο κλουβί, αλλά θα αγνοούσαν την συμπεριφορά του πουλιού που είναι ελεύθερο, στο (φυσικό του) περιβάλλον. Και κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί ότι υπάρχει μεταξύ τους, μια διαφορά όχι μόνο μορφής αλλά και φύσης. Οι παρατηρήσεις των σχεδίων του παιδιού «σε κλουβί» δεν ισχύουν για τα έργα των παιδιών των μοντέρνων σχολείων μας.

Αυτή η διαφορά στη φύση καθιστά ουσιώδη την εργασία μας.

Ευχόμαστε:

- ότι θα πείσει τους εκπαιδευτικούς για την επείγουσα ανάγκη να αποτινάξουν την παραμορφωτική σκόνη του σχολαστικισμού και να θέσουν τον εαυτό τους με τόλμη στην υπηρεσία της ζωής.
- ότι δίνει μια ακαταμάχητη ώθηση σε μια τεχνική εργασίας της οποίας τα αποτελέσματα αφήνουν πίσω τις ξεθωριασμένες παραγωγές των ξεπερασμένων μεθόδων.
- ότι θα κατευνάσει τον φόβο των γονέων δείχνοντάς τους την πρόοδο προς μια καινούργια αντίληψη της τέχνης και της κουλτούρας που θα ομορφύνει και θα εξυψώσει το ζην των ανθρώπων.
- ότι η πρακτική του ελεύθερου σχεδίου, σ' όλο το σχολείο του λαού, βοηθάει τους εκπαιδευτικούς να καταλάβουν και να εκτιμήσουν μια παιδαγωγική που τίθεται αρχικά στην υπηρεσία της ζωής μέσα στο περιβάλλον όπου το παιδί καλείται αύριο να κυριαρχήσει και να μεταμορφωθεί.

**Η Παναγιώτα Κορτέση είναι απόφοιτος του Τμήματος Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Πατρών και συνεργάτης του «Σκασιαρχείου». Μέρος του κειμένου δημοσιεύτηκε στο ένθετο περιοδικό «Παιδεία και Κοινωνία», τχ.122, Κυριακάτικη Αυγή 5/11/2017, σελ. 16 – 17)*